

Maja Malec, Marko Uršič

PREDGOVOR

Misel, da naš svet ni edini, temveč da obstaja mnogo svetov, je bila prisotna že v nekaterih smereh starogrške filozofije, še bolj pa v vzhodnih duhovnih naukih. Pojmovanje mnogih svetov je seveda odvisno od tega, kaj nam pomeni sam pojem sveta, tako v naravoslovnem kot dušeslovnem smislu. V razvoju zahodnega mišljenja se je svet nenehno večal, širil in poglobljajal, skozi stoletja se je spreminjal iz sklenjenega kozmosa v neskončni ali vsaj brezmejni univerzum, vse do sodobnih teorij o »multiverzumu«. Dandanes se o mnogih svetovih (»vzporednih« vesoljih ipd.) največ razpravlja na področjih filozofske in/ali znanstvene kozmologije, kvantne teorije ter modalne logike in epistemologije, vendar je pojem »mnogosvetja« po analogiji prenosljiv na mnoge svetove v kulturi, religiji in umetnosti, ne nazadnje pa tudi na področja socialne, politične in etične filozofije ter nasploh na medčloveške odnose. – Namen te monografije je osvetliti pojmovanje »mnogih svetov« z različnih zornih kotov v čim bolj odprti in dialoški razpravi, ostajajoč pri tem znotraj širšega tematskega obzorja filozofije. V izvoru ali vsaj ozadju razprave o mnogih svetovih je véliko filozofsko vprašanje o odnosu med mnogim in enim. Mnogega

ni brez enega, pri čemer pa mnogo ni le drugo v odnosu do enega, temveč je nemalokrat tudi drugačno in različno – zato moramo tako v svetu kot v sebi, tako v teoriji kot v praksi *vzdržati različnost* ter obenem *ohranjati presežno enost* v skupnem in vselej razvejanem filozofskem logosu.

V tej monografiji sodeluje štirinajst članov in članic filozofskega odseka Slovenske matice. Monografija obsega tri tematske sklope, ki se v marsičem prekrivajo in dopolnjujejo. V prvem sklopu *Ontologija in antropologija mnogosvetja* so štiri razprave, ki začrtajo okvir obravnavane tematike, namreč pojmovanja »mnogosvetja« v preseku med ontološko in epistemološko perspektivo. Tine Hribar v članku *Ali obstajajo poleg življenjskega sveta še drugi svetovi?* zagovarja stališče, da je »življenjski svet« (cf. Husserl: *Lebenswelt*) fenomenološko in tudi ontološko primaren, vsi drugi »možni svetovi« pa so od njega tako ali drugače odvisni. Pri tem je avtor kritičen do sodobne kibernetске tehnologije, ki je »uničujoče izzivalna do edinega sveta, ki ga kot smrtna bitja in kot zemljani imamo«. Janko Lozar Mrevlje v prispevku *Od enega k ubranosti* razvija misel, navezujoč se na zgodovino metafizike kot »ontoteologije«, da lahko v ontologiji govorimo o treh henologijah: ontokozmologiji, ontoteologiji in ontoegologiji, ki izvirajo iz fenomenov igre, daru in dela. V zaključku pa zapiše: »Torej ne ontoteologija, pač pa ontohenologija. Celota bivajočega je ubrana v eno, v mnogoterost enega, ki zedinja mnoštvo, toda eno ni isto kot logos.« Darko Štrajn se v razpravi *Med virtualno realnostjo in realno virtualnostjo* navezuje na Benjamina in Deleuza ter ugotavlja, da se spričo razvoja sodobne digitalne tehnologije »realnost sprevrča v svoje nasprotje, v virtualnost, ki se sproti transformira v realnosti, ki jih je težko usklajevati z resnico«, vendar po drugi strani pravi, da »ta ‚vrnitev‘ pomeni re-aktualizacijo sublimnega in estetske forme, čeprav se ne odreka podedovani implicitni političnosti modernističnih subverzij realnosti«. Borut Ošljaj v članku *K antropologiji mnogosvetja* obravnava mnogosvetje z vidika filozofsko-antropoloških izhodišč, pri čemer se navezuje na Cassirerjevo filozofijo simbolnih form in Plessnerjevo sintagmo ekscentrične pozicionalnosti ter dokazuje, da je ideja mnogosvetja odvisna od odnosa med svetom predmetov in svetom reči. »Če bi [človek] živel le v svetu reči, zraščен z njimi in zaprt v njihova območja, ne bi bil človeška žival, temveč žival brez predikatov človeškosti in smisla.«

V petih razpravah drugega tematskega sklopa *Epistemološka analiza možnih, dejanskih in fiktivskih svetov* prevladuje analitični filozofski pristop v širšem pomenu. Andrej Ule, izhajajoč iz Leibnizeve teorije možnih svetov in njegovih razlogov za obstoj enega samega dejanskega sveta, v članku *O več svetovih in o*

nobenem razpravlja o odnosu med možnostjo in dejanskostjo oziroma »aktualizacijo« možnosti, pri čemer razlikuje, navezujoč se na kvantno fiziko, »med latencami, potencami (realnimi možnostmi) in udejanjenjem« ter povezuje to zamisel tudi s sorodnimi idejami v sodobni kozmologiji in v nekaterih azijskih duhovnih tradicijah. Olga Markič v prispevku *Možni svetovi, razvejan čas in izbira* razpravlja o odnosu med mnogimi svetovi in svobodno voljo, navezujoč se na Roberta Kana in s poudarkom na vprašanju, kako bi lahko razumeli svobodo, ne da bi jo zvedli na gola naključja ali na skrivnost, ter kako bi bilo mogoče tak pogled združiti z modernim znanstvenim razumevanjem sveta. Božidar Kante v razpravi *Možni svetovi, aktualni svet in fikcijski svetovi* primerja logične in/ali metafizične možne svetove (pri Davidu Lewisu idr.) s fikcijskimi svetovi v umetnosti in dokazuje, navezujoč se na »narativno semiotiko« Lubomíra Doležela idr., da imajo modalni pojmi, še posebej nujnost in možnost, v fikcijskih svetovih precej drugačno vlogo kot v modalni logiki; v svoji analizi obravnava tudi »nemogoče svetove«. Maja Malec v analitično preglednem članku *Mnogi svetovi v sodobni modalni logiki, pri Leibnizu in v sholastiki* primerja sodobno teorijo mnogih svetov z njenimi zgodovinskimi predhodnicami, od Leibniza nazaj do sholastike (Duns Skot, Buridan, Oresme), ter ugotavlja v zgodovinskem razvoju vse večji odmik od Aristotelovega časovnega razumevanja modalnosti. Peter Lukan v prispevku *Mnogi svetovi verjetnosti* povezuje novoveške teorije verjetnosti s pojmovanjem mnogih svetov v logiki oziroma filozofiji, pregledno obravnava odnose med različnimi »svetovi verjetnosti« ter se še posebej posveča dvema nasprotnima poloma razumevanja verjetnosti, subjektivnemu in objektivnemu, ter njuni možni povezavi; ob tem predlaga svojo tipologijo mnogoterih pojmovanj verjetnosti.

Tretji sklop monografije *Vzdržati različnost* obravnava različne kulturne vidike in aplikacije pojma možnih svetov pod naslovom *Mnogosvetje v religiji, kulturi in življenjskem svetu*. V prvem članku tega sklopa Lenart Škof v prispevku z naslovom *Prihodnost Boga in vez ljubezni: od Ruyerja do Bruna in nazaj* razmišlja o »prihodnosti Boga«, izhajajoč iz misli filozofa Raymonda Ruyerja, ki je že v 40. letih prejšnjega stoletja, na samem začetku dobe robotike in računalništva, objavljaj prispevke s področja kibernetike in informatike, tudi v povezavi s filozofijo religije. »Bog je tu skrivnostna, a vseprisotna vibracija kozmične mreže ljubezni, katere del smo. Ali, kot je rekel [Giordano] Bruno – če bi obstajala samo ena ljubezen in s tem samo ena vez, bi vse bilo eno.« Bojan Žalec, izhajajoč iz »teorije resonance«, ki jo je razvil nemški sociolog in filozof Hartmut Rosa, premišljuje v članku *Hartmut Rosa in »svetovi« resonance: odtujenost kot temeljni problem*

sodobnosti o globljih razlogih za osebno in družbeno odtujenost sodobnega človeka. »Človek biva kot človek, ne kot stvar, samo če biva resonančno. [...] Stanovitnost in samobitnost resonančnega človeka ni zaprtost in agresivnost, ampak vključuje dialoško odprtost in sprejemanje drugega kot drugega.« S tem se pojem »resonance« vključuje v premišljevanje o človeških mnogih svetovih. Nina Petek se v članku *Mnogi svetovi budizma med malim in velikim vozom* najprej posveča nauku o mnogih svetovih v zgodnjem »budizmu starih« (*theravāda*), ki je tesno povezan s filozofskimi idejami o *dukkhi* (trpljenju oziroma nepopolnosti bivanja), ter vplivu teh idej na kozmologijo budizma *mahāyāna*, ki jo zaznamujejo globoke etične dimenzije, med katerimi zaseda najvažnejše mesto ideal sočutja. Tomaž Grušovnik se v prispevku *Mnogi svetovi teorij zarot in vzgoja za spoznavni značaj* ukvarja z zelo aktualno tematiko: teorije zarot povezuje z gnoseofobijo, potrebo po izogibanju informacijam, ki spoznavne subjekte soočajo s kontingenco in končnostjo bivanja; pri tem zagovarja trditev, da izhod iz mnogih svetov teorij zarot pelje skozi vzgojo spoznavnega značaja, kjer je oblikovanje intelektualnega poguma še posebno pomembno za premagovanje gnoseofobije, prisotne v konspiracizmu. Marko Uršič v članku *Kozmološki in človeški mnogi svetovi* povezuje epistemološko-metafizične in/ali fizikalno-kozmološke multiverzume z »mnogosvetnostjo« v človeškem svetu: v umetnosti, religiji, filozofiji, ne nazadnje tudi v naših osebnih in družbenopolitičnih odnosih. Bistvena značilnost človeškega (raz)-uma je v tem, da misli/deluje v odprtem, svobodnem »prostoru možnosti«, v katerem živa zavest izbira med mnogimi možnimi potmi in odločitvami. *Vzdržati različnost mnogih svetov* – to naj bo eno temeljnih etičnih načel, ki nam lahko omogoči svetlejšo prihodnost.

V Ljubljani, jeseni 2023